

В.Г. Бережанський, В.В. Бринцев,
В.І. Горелов, В.А. Гриневич та ін.

**ВІЙСЬКОВЕ БУДІВНИЦТВО В УКРАЇНІ В XX столітті:
ІСТОРИЧНИЙ НАРИС, ПОДІЇ, ПОРТРЕТИ**

К., Ін Юре, 2001. — 418 с.

Серед численних видань про складні і багатопланові події XX ст. увагу привертає оригінальна за задумом, насичена фактичним матеріалом і узагальненнями рецензована книга про розвиток збройних сил України, про яскраві їх особистості. Ця колективна праця розкриває хід бойових подій в Україні в різні історичні періоди XX ст., стратегію, тактику, організацію військових частин і підрозділів, їх озброєння, роль у перебігу складних подій минулого століття.

На основі використання нагромадженого наукового історичного матеріалу, аналізу і введення до наукового обігу нових документів автори розкривають чимало аспектів військового будівництва в Україні, роль українських військово-спортивних організацій у Галичині, участь українців у Першій світовій війні, виникнення і бойовий шлях січових стрільців. Чільне місце відведено військовим структурам часів Української Центральної Ради, розбудові збройних сил Гетьманату, Української Галицької армії, Директорії, виникненню Червоної армії, її бойовим діям в Україні. Розкривається також озброєння та військове мистецтво різних за політичним спрямуванням військових об'єднань в Україні у 1917—1921 рр.

Значну увагу в книзі приділено складним проблемам військового будівництва в Україні міжвоєнного періоду. В ній розглядаються різні аспекти радянської національної політики у військовій сфері, розкрито зміст військової реформи 1924—1928 рр., реалізацію програм національно-військового будівництва в Українському військовому окрузі, реорганізацію частин Червоної армії в Україні в 30-х рр., розповідається про подвиг воїнів Карпатської Січі, які в 1939 р. героїчно боронили Батьківщину від фашистських агресорів.

Цікавим матеріалом насичений четвертий розділ. Тут ідеться про перший етап Другої світової війни, хід бойових дій в Україні під час Великої Вітчизняної війни, про українців у Червоній армії, стратегію і тактику партизанського й підпільного рухів, українські збройні формування в арміях інших воюючих держав.

Матеріали рецензованої праці свідчать про небачену масштабність Другої світової війни з усіх попередніх 14 тис. збройних конфліктів в історії людської цивілізації. Геополітичне становище України визначило її центральне місце в подіях воєнної доби. В червоноармійських шинелях, в шеренгах інших армій об'єднаних націй українці воювали проти нацизму і фашизму, які ставили за мету знищити український народ. Протягом усієї

світової війни українці на своїй землі, в інших куточках планети перебували у вирі кровопролитних боїв, були учасниками зіткнення сил прогресу й агресії. Безпосередньо на українських землях відбулася практично половина стратегічних і фронтових наступальних операцій радянсько-німецького фронту. Тут діяло 40% піхотних і 72% танкових сил Німеччини та її союзників, 42% стрілецьких і 80% танкових механізованих з'єднань Радянської армії (с. 238). В боях на території України агресори зазнали найбільш відчутних втрат у живій силі і техніці. Перемоги давалися, як переконливо показано в книзі, ціною граничного напруження сил, завдяки масовому героїзму та самопожертвуванню рядового і командного складу діючої армії, партизан, підпільників, всього народу. Загальні втрати народу України у війні становлять 10 млн чол., тобто загинув кожний четвертий з довоєнної чисельності населення.

Автори книги об'єктивно відображають сильні і слабкі сторони збройних сил того часу, характерні ознаки їх військового мистецтва. Оригінальною авторською знахідкою є наведена в книзі хроніка визволення України (с. 192), в якій відображено час початку і закінчення визволення кожної області України, звільнення їх обласних центрів, міст Києва і Севастополя. В книзі вміщено цікавий матеріал про утворення і розбудову в 1944—1946 рр. Наркомату оборони України. Окремий параграф присвячено непростим проблемам збройної боротьби ОУН(М), ОУН(Б) та УПА, їх стратегії і тактики, здобуткам і прорахункам.

Певне місце в книзі відведено розвитку радянських збройних сил в Україні в 1945—1991 рр., радянській воєнній політиці в умовах “холодної війни”, наводиться багато, в т. ч. і неопублікованих досі даних про різні сторони військового будівництва в Україні у повоєнний час.

В кінці показано позитивні сторони розбудови збройних сил незалежної України, розкрито нормативно-правову базу їх утворення і розвитку, зокрема йдеться про роль Конституції та законів України “Про оборону України”, “Про збройні сили України”, “Про воєнну доктрину”, Концепцію національної безпеки України та інших правових актів у виникненні й удосконаленні діяльності української армії. Розкривається процес ядерного роззброєння, розповідається про структуру, органи управління і чисельність військ, систему підготовки, матеріально-технічне й тилове забезпечення. Чільне місце відведено міжнародному військовому співробітництву, участі українських вояків у миротворчих операціях.

У заключній частині книги розповідається про деяких видатних військових діячів України ХХ ст., вміщені їх портрети і біографії. Зокрема, частина біографічних довідок присвячена міністрам і членам Колегії Міністерства оборони незалежної України.

Грунтовне і багатопланове видання не позбавлене і окремих недоліків. Так, автори залишили поза увагою бойові дружини українських робітників, селян, студентів, інших демократичних сил, які були першими національними військовими формуваннями на початку ХХ ст., зі зброєю в руках захищали національні та соціальні інтереси народу в 1902—1907 рр. Не показані й товариства військових — такі як “Союз офіцерів — друзів народу” (1905 р.), бойові організації при комітетах різних політичних партій в Україні. Не висвітлено участь українців-матросів, солдатів, офіцерів, їх організацій у збройних повстаннях проти російського царизму: на броненосці “Потьомкін” (1905 р.), крейсері “Очаків” (1905 р.), саперів у Києві (1905 р.) та багатьох інших. Не згадується й інша військова ор-

ганізація — “Українська народна оборона” (1906 р.). Але ж саме названі організації, збройні виступи були першими в ХХ ст. проявами військової самоорганізації українців, заклали основи національних військових формувань, гартували кадри для них.

Викладу потребувало й військове будівництво, яке здійснювали в Україні російська та австро-угорська армії, як це зроблено в книзі стосовно радянської армії. Більше уваги слід було приділити конкретній діяльності вільного козацтва, “українізованих” військових частин по захисту завоювань народу в 1917 р.

Чомусь обійдена мовчанням знаменита рота ім. Т. Шевченка, в складі якої українці-вояки з багатьох країн світу прославилися в боях з німецькими й італійськими фашистськими агресорами на полях Іспанії в 1936—1938 рр. Немає бодай короткої розповіді про українців, які в складі польської армії протистояли німецьким нападникам у вересні 1939 р. Більш всебічного підходу вимагають, на нашу думку, і події, пов’язані із вступом Червоної армії в Західну Україну в 1939 р. Їдеться, зокрема, про те, що ні СРСР, ні Польща не оголошували один одному стану війни, про наказ верховного головнокомандуючого польською армією маршала Е. Ридз-Смігли не вступати у військові дії з радянськими військами, про спорадичний характер опору окремих польських частин, до яких цей наказ дійшов із запізненням.

Не висвітлено в книзі подвиги українців-військових під час подій у Кореї (1950—1953 рр.), Афганістані тощо. Чималий інтерес становила б розповідь про особливості військової стратегії і тактики застосування ними видів озброєння та родів військ у цих військових конфліктах.

Впадає у вічі, що, за викладом авторів, усі недоліки військового будівництва припадають на період до 1991 р. Проблеми ж армії незалежної України пов’язані в книзі тільки з фінансуванням. Все інше покрите “глянцем”, хоча вимагало б глибокого аналізу, показу як безсумнівних досягнень, так і очевидних прорахунків, часом досить прикрих (згадаймо хоча б невдалі запуски ракет, недоліки у виховній роботі тощо). В книзі не знайшлося місця для довідок про видатних військових: легендарного українця — генерала К. Дерев’янка, який фактично поставив останню крапку у Другій світовій війні, про тричі Героя Радянського Союзу І. Кожедуба, про організатора “вільного козацтва” С. Гризла, генерала УНР Ю. Тютюнника, про М. Щорса, керівників Чорноморського флоту у різні часи (згадується тільки С. Горшков) та інших видатних військових діячів.

Але все ж маємо віддати належне великому авторському колективу. Йому вдалося створити оригінальну наукову працю. Вона буде корисною студентам, курсантам, солдатам та іншим фахівцям військової справи, всім, хто цікавиться історією свого народу, його збройних сил.

Книга, безумовно, дасть поштовх для розширення і поглиблення дослідження військово-історичної проблематики в Україні, в т. ч. у ХХ ст., вироблення більш досконалої концепції військового будівництва, збагачення науки новим фактичним матеріалом.

В. Ф. ШЕВЧЕНКО (Київ)